

SAHİBİ :

TÜRKİYE İSLAM ENSTİTÜLERİ
TALEBE FEDERASYONU ADINA
GENEL BAŞKAN

Caâid BALTACI

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ :

**A. Vehbi
VAKKASOĞLU**

İDARE MÜDÜRÜ :

İSMAİL L. ÇAKAN

BU SAYIDA

SELÂM	İSLÂM MEDENİYETİ
FETİH ve FÂTİH	N. Sami BANARLI
FÂTİHİ YETİŞTİREN MUHİT	Prof. Dr. B. N. ŞEHİSÜVAROĞLU
İSTANBULUN FETHİ	Tahsin ÜNAL
FETİH (Şiir)	A. Nihat ASYA
AYASOFYA	N. Fazıl KISAKÜREK
FETHİN MÂNÂSİ	Prof. Dr. Süheyl ÜNVİER
FETİH BİBLİYOGRAFYASI ...	Dr. M. C. Şehabeddin TEKİNDAG
RUM MAYASI	Prof. Dr. M. Şekip TUNÇ
FÂTİH'İN GAYESİ	Yük. Müh. Ömer KIRAZOĞLU
FÂTİH'E (Şiir)	Doç. Dr. M. Nihat ÇETİN
FETİH'İN 515. YILI	Prof. Dr. Z. Fahri FİNDİKOĞLU
İSTANBUL'UN FETHİ (Şiir) ...	Süleyman Arif EMRE
VE 29 MAYIS	Ali Himmet BERKİ
ŞAIR FÂTİH	Prof. Dr. F. Kadri TEMURTAŞ
AYASOFYA, NE KADAR SA- BİRLİSİN	Sezal KARAKOÇ
FÂTİHİ ANLAMAK	Sabri AKDENİZ
FETİH (Şiir)	Kenan SEYİTHANOĞLU
EDİRNE KAPI	Hasan ÖZÖNDER
ÇEHRESİ DEĞİŞEN ŞEHİR VEDÂ	E. Hakkı AYVERDİ
SUALLERE CEVAPLAR	T. Sıtkı BALCI
TIYATRO FESTİVALİ	Gazi MERT
FETİH (Şiir)	Hilmi KURFULUS
FETİH HİLÂLİNİN ZAFERİ FÂTİH SULTAN MEHMED'E (Şiir)	A. Nihat ASYA
İSTANBUL'UN KURULUŞU ...	İ. Semahaddin CEM
	Hayrünisa ÇİĞDEM
	Prof. Dr. M. Halil YINANC

İDAREHANE

Türkiye İslâm Enstitüleri Talebe Federasyonu Genel Merkezi
Nuruosmaniye Caddesi No: 82/1
Tel. : 22 46 02

CAĞALOĞLU — İSTANBUL

Haberleşme Ve Havale Adresi :
İSLÂM MEDENİYETİ, P.K. : 1315

S İ R K E C İ

TEMSİLCİLERİMİZ

Ankara: T.I.H.O.M.C.F. Genel Başkanı: Mehmet KARAMAN
Kayseri: T.I.E.T.F. İkinci Başkanı : İ. N. NURSAĞAN
Konya : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Ahmet FİDAN
İzmir : T.I.E.T.F. Mah. İcr. Kom. Başk. : Orhan ÇETİN

TEKNİK KADRO

Dış Münaşebetler : Mahmut ÖZTÜRK
Sekreter : Ressayam :
Erdoğan ATAĞ Gürbüz AZAK
Dizgi ve Baskı : T A N M A T B A A S I — İSTANBUL
Yıl : 1. Sayı : 10
Basıldığı Tarih : 29 Mayıs 1968

ABONE

Yıllık : 12 sayı, 30. TL.

Altı Aylık : 6 sayı, 15. TL.

Öğrencilere % 20 Tenzilât yapılır.

Yabancı Memleketlere İki katı.

Bir sayısı : 250 Kuruş.

İLÂN TARİFESİ

Dış Kap.: 2 renk 2.500 TL.

Tek renk 2.000 TL.

İç Kapak: 2 renk 1.500 TL.

Tek renk 1.000 TL.

Renkli ilân sahifesi :

Tamamı : 1.200 TL.

1/2 : 750 TL.

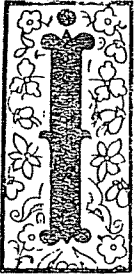
1/4 : 400 TL.

1/8 : 250 TL.

Mecmuamızdaki yazılar me'hoz gösterilmeden alınmaz.
Gönderilen yazılar basılsın basılmıyın iade edilmez.

Çehresi değişen şehir

EKREM HAKKI
AYVERDİ

İstanbul'un bütün tepelerine birer alem gibi oturan camilerin, tuğ gönderleri misillü yükselen minarelerin, Topkapı Sarayının bulunmadığı bir İstanbulu tasavvur edebilir, havsalamıza sığdırabilir miyiz? İstanbul ancak onlarla benliğini buluyor; bir mânâ kazanıyor. Camilerimiz yapılmadan evvelki Kostantiniyeyi gözümüzde tecessüm ettirmemiz pek mümkün değildir. Beldenin mavi gök üzerindeki çizgileri bize o kadar tabii görünür, o kadar tabiatın bir parçası gibi ruhumuza öyle işlemiştir ki, başka türlü bir İstanbul olmasına ihtimal vermeyiz.

Zaten onlar olmasaydı İstanbul yassı bir tümsek olup kalırdı. Öyle kalmıştır da. On dört asır toprağın isteklerine göz yumulmuştu. Halbuki bu şehir bütün cömertliğine sahipti. Şehir şehir yapan umumî görünüş, binlerce yıl zarfında beldemize temin edilememiştir. Ne garbi ne Şarki Roma İmparatorlukları, ne Bizans; bu işi becerebilirdi..

Bu toprak müstakbel sahibini asırlarla bekledi, bulunca da he-

men "belde-i tayyibe" oluverdi. Zaten hadise, bugünün şaşkın terazisinin tartmak kabiliyetinde olmadığı, lahûti bir ses tarafından tebşir edilmemiş mi idi? Ne ki, onun icrakarı biz Osmanlı Türkü olduk: Kostantiniyeyi İstanbul yaptıktan başka, şehrin içi içe bir parçası olduğu halde hiç keşf edilmemiş bir kıt'a gibi yüz üstü bırakılan Boğaziçi'ni bulduk; yerden devşirip bir Boğaziçi Medeniyeti kurduk. İçinde ömür sürdürdümüz evimizin içinde bile zaruri bir değişikliği uzun zaman düşünür, taşınır da yapabiliriz. Türkler İstanbul'a girdikleri zaman bir buçuk asırdır üzerinde işleyip geliştirdikleri üsluba taban tabana zıt bir şehir buldular. Bir kere Kostantiniyye'de ilim ve idare te'sisleri hemen hemen yoktu; bir köşede çok evvelden harab olmuş saray parçaları bulunuyordu. Mesken mıntıkaları sahillere üst üste yayılmıştı; ticaretgâhlar için de transit esas alınmış zaten iktisadî kudretten mahrum halkın iç pazarı perişan ve dağınık bırakılmıştı. Bu kararsızlık ortasında Türkler şaşırmadılar; eski yerleşme tarzı ve mahalleri onları kayd altına sokmadı. O devirde unveten yani zor ile, alınan beldelere tatbik edilen ahvale

göre, bulduğu, alabildiği, mala temellük hakkını üç gün için kullanan gaziler, daha dördüncü günü bu şehri temizlemeye başladılar, demekte hâta yoktur. Ak Şemseddin Veli'nin Ok Meydanı Nutku ne ibretlerle doludur: çeriye "İnşallah, cümlemiz mağfuz; fakat gaza mahını israf etmeyip İstanbul içinde hayrata sarfediniz." Emir'e, yani padişaha da "hemmen Mücahid fi sebilillah ol!". Buna karşı Fatih'in cevabı şahanedir: "Cihad-ı asgar bitti; şimdengeru cihad-ı ekberdir." Akılları durduran bir hak tecelîlisine mazhar olan koca şehri bir kaç gün evvel almış bulunan bir cihangirin şu mütevazî cevabına bir bakınız; cihad-ı ekber dediği zafer sarhoşluğunun zerresine kapılmadan, gurur muhlikesine düşmeden, eğlenceye, sefahate kendini terk etmeden mülk için çalışmaktı.

İSTE Fatih, gazilerin kanı kurumadan işe başlayıp üç asır boyunca dünyanın en büyük, en mühteşem, en güzel şehri olacak İstanbul'u bu karar ve azm ile kurdu. Fethi takip eden iki hafta içinde Bizansın o sapa yerlerdeki saraylarının binasına da, yerine de kıymet vermeden Bayezit tepesinin, boğaz içine hakim bir

mevkiine, şehrin orta yerine idare merkezi olan sarayı kur-durmakla ilk tohumu attı. Bu betli kararı vermiş oldu. O üç denizle kucak kucağa duran burnu intihapta on beş sene gecikilmesine karşı gösterilecek yeri on beş sene sonra terk edip daha uygun olan Topkapı Sarayını inşa ettirmesi, ilk kararının hatalı olduğunu mu gösterir? Buna müsbet cevap verilemez. Çünkü ilk senelerde sarayın daha büyük olmasına muhakkak ki lüzum yoktu. Fakat 17 müstakil hükümet ve devlete egemenlikten sonra daha büyük bir merkez ihtiyacı duyuldu. Bu tevsiada Bayezit müsaid değildi; daha genişletilse şehir ikiye bölünürdü. Ağaçlık, fundalık içindeki Saray burnunun değerini çacacak takdir etmekte Fatih Sultan Mehmed isabetlidir; özürlerin onbeş asır geriden başladığını unutmamalıdır; zira daha evvel bu yerlere sahip olanlar bu uzun müddet zarfında kör gibi, burayı görememişlerdir. Esasen Bayezit'in intihabı bile seleflerinin görüşlerine kat kat tefevvuk eder.

FATİH'in İstanbul'da ilk icraatından biri de islâmların yedi asır evvel yaptıkları muhasaralarda şehit düşmüş Ensar ve Tabiinin kabirlerini tesbit etmek ve buralara birer meşhed yapmak olmuştur ki, bunların başında Eba Eyyüb-el-Ensari'nin makberesinin geldiğini bilmeyen yoktur denilebilir. Bu yolla İstanbul'un toprağının altına bile Islâmlaştırılmış olduğunu zihinlerinde yerleştirdi. Yeni sakinler, şehitlerin ruhaniyyatını bir gül gibi koklayarak şehri mekân tuttular.

İstanbul'un ilk büyük camii Eyyüb Sultan'ın türbesi önünde yapılmış, yakınında imaret, medrese hamam te'sis olunmuştu. Bunu o zamana kadar hiç bir yerde misli bulunmayan pek ince düşünülmüş tepelerin kususuz bir şekilde oturtulmuş bir mimari topluluk, 26 metreli kubbeli büyük camii ile, 16 medrese, tabakhane, şifahane, imaret, kervansaray, kütüphane ve muvakkıthaneden mürekkep manzumesi takip etti. Ondan

otuz sene evvel Edirnedeki üç şerefeli Camide yapılan şadırvan, avlusu ve cami ölçülerindeki uygunluk, dolu ve boş sathların, pencereelrin nisbeti, sütunlar, kapılar, mihrap ölçüleri silmelerin tertibi ve sathlara düşürdüğü gölgelerin kıvamı, tezyinattaki ağır başlılık ve vakar bu manzumede artık tam istikrarını bulmuştur. Bu manzumenin mimarisindeki sadelik içinde vekar ve haşmet Osmanlı klâsığının değişmez üslubu kaidesi olmuş, asırlarla devam etmiştir. Yalnız söylediklerimiz eski Fatih Camii için varid olup şimdiki bina 200 sene evvel zelzelede yıkılmış ve daha ufak bir kubbe ile yapılmıştır. Eskisinden yalnız şadırvan avlusu tak kapı ve mihrap yerinde kalmıştır.

Fatih manzumesiyle hemen aynı zamanda da Mahmut Paşa, Murad Paşa, Rum Mehmed Paşa, Davud Paşa, Atik Ali Paşa gibi her biri bir kıymet olan mimari topluluğu yapılmıştır.

Bu büyük eserlerin ikmaline kadar, Ayasofya dahil olmak üzere, kiliseden tahvil edilmiş 17 camide namaz kılınmış, bir yandan da, acele bir tertibe bağ vurularak çatılı camiler inşa edilmiştir. İstanbul'da yapılan ilk iki cami de bir esnafın, at-tar Hacı Halil'in eseridir. Bunlardan biri Un kapanı'nda eski Beylik Değirmenin yanındaki Mescid olup el'an mevcuttur. İkinci Rüstem Peşe Camiinin yerinde idi. Gittikçe artan müs-lüman nüfusu, böyle çatılı camilerin birbirini takip etmesine âmil olmuştur. Fatih devri içinde yapılan 215 cami ve mescidden dörtte üçü ahşab çatı ile örtülüdür. Çok sür'atli genişleyip büyümesi yüzünden, Edirne'de de bu çareye baş vurulmuştur. Bursa ve sair şehirlerde büyük ekseriyet kubbeli olanlardır.

İSTANBUL'da ehemmiyetli camilerin yanlarında umumiyetle birer de medreseleri bulunmaktadır. Medreselerin ilki, zeyrek camiinde Papas odaları denilen hücrelerde ve eski imaret camiinde kurulmuş, Ayasofya'nın şimal tarafına bir ikisi

yapılmıştır. Fatih'in 16 medresesinin inşasından sonra, yalnız Ayasofya bırakılmış, ihtiyaç kalmayan diğer ikisi kapatılmıştır. Fatih devrinde medrese adedi dörde balığ olmuştur. Fatih zamanında medreseler plân ve mimari itibariyle, en yüksek devir olduğu umumiyetle kabul edilen XVI. asrın binalarından farksızdır. Halbuki cami mimarisini yüz sene içinde daha tekemmül etmiş ve en yüksek seviyeye o zaman erişmişti.

Şehrin büyük ihtiyacı olan hamamlar da hemen yapılmaya başlanmıştır. Bizansdan kalma bir hamam bilinmemektedir. Fatih zamanında 32 umumî hamamın ismi tesbit olunabilmiştir. Hamam mimarisini de, medreseler de olduğu gibi, bu asır da en yüksek derecesini bulmuştur. Tahtakale, Mahmut Paşa ve şimdi mevcut olmayan Çukur hamam, en güzel, büyük, ferah binalardır. Sonradan da daha fazlası yapılmış değildir.

Fatih zamanında 12 kadar ticaret hanı ismi malûm ise de yalnız bir tanesi zamanımıza erişmiştir; o da Mahmud Paşa'nın Kürkçü Hanıdır. Çifte avlulu olan bu büyük binanın bir benzeri aynı zatın Bursa'da yaptırdığı Fidan hanıdır. Bunlar II. Sultan Bayezid'in muhteşem Bursa hanlarının tutumunda ve aynı büyüklüktedir. Yalnız bu sonunculara başka bir hava veren o tantanalı tak kapılar bunlarda bulunmaz. Bu da paşah ve vezir mevkileri arasındaki fark nisbetindedir. Fatih'in İstanbul'a en büyük hediyelerinden biri, çarşı ve bedestenlerdir. İstanbul Fetholunbu; buraya Türk kavmi, Türk medeniyeti yerleşti. İlim, sanat, musiki, hat, tezhib ve hepsinden fazla mimari burada kol saldı. Fakat bunlar üç asır sonra, devranın met ve cezrine maruz kaldı; İnkılâblara, tahavvüllere uğrayıp seviyeleri çok düşmüştü. Çarşı ve bedestenler ise, XX. asra kadar aynı hayatiyet ile yaşadı, durdu. Zelzeleler ve yangınların tahribatına rağmen, halâ da kıymeti kaybolmuştur denemez.

O zamanın nakil vasıtalarını

göz önüne alınca, çarşı yerinin intihabındaki isabet derhal anlaşılır. Bu gün 300 dükkan, 30 kadar han ve içindeki 1000 ticaretgâhile bu çarşı ve bedestenlerin, şark ve garp memleketlerinin birinde emsali ne görül-müşdür; ne görülecek.

Çarşı haricinde balık pazarı, bahçe kapısı, demir kapı, Aya-sofya, Mahmud Paşa, Fatih'de Sultan pazarı, Saraçhanebaşı Fener, Balat vesaire gibi mev-kilerde Fatih'in vakfettikleriyle beraber 5000 kadar daha dük-kân vardır. Hepsini beraber onbinin üstündedir. Fatih devrinde yüzbini aşmayan İstanbul nüfu-su için fazla görülecek bu mik-tar, padişahın ileride varacağı inkişaf mertebesini ilk günler-den hesaplayarak şehri kurdu-ğunu ispat etmektedir. İleriye bu kadar dükkan yetişmemiştir.

Bedestenler, büyük Bedesten, Sandal ve Galata olmak üzere üç tanedir. Edirne, Bursa ve sair şehirdekilerden daha bü-yüktür. Hepsinin etrafına dük-kânlar ve iç tüneller vardır. Söylemeye ne hacet, bunların kıymeti ise herkesçe bilinir.

İşte ,mâbedi ilim ocakları, ti-carete ve sanat destgâhlarıyla İstanbul şehri böyle doğdu, dur-madan serpildi; Dünyanın mad-deten en güzel mânen en özlü, en kıvamlı beldesi oldu. Fakat Arslanların nâdanlar elinde ke-di gibi küçülmesi nevinden, düş-tü düştü; bu günkü yoluk, yü-münsüz halini buldu.

Şimdiye kadar kale içinden bahis açtık; bir de dışarıya ta-şan gümrah varoşları vardı. Da-ha ilk günlerde, bir sürücü man-dırasından ibaret Eyup gelişt-i ve şehirle arasındaki boş kırlar-da mahalleler teşekkül etti. Ye-diküle de Fatih devrinde te'sis olundu. Halicin karşı yakası, Hasköyün, Kasımpaşa'nın fun-dalıkları donandı; İskân mntı-kaları meydana geldi. Galata'dan sonra şehir ileriye doğru yürüdü. Evvelce bombos duran Tophane, Fındıklı, Beşiktaş, Or-taköy, Bebek, Rumeli Hisarı mamurelerle genlendi. Fatih Rumeli Hisarını severdi. Oraya emeği geçmişti. Halil Paşa bur-cunda bir odada kaldığı söyle-nir. Boş zaman bulunca Bağa-

zın başka köylerinde, Anadolu Hisarında. Kanlıca'da gezintiler yapardı. Beykoz'da kendi ismi-ne tokat bahçesini yaptırdığı meşhûrdur.

Bu demektir ki boğazi keşfe-den Fatih'dir. O halde Boğaziçi medeniyeti denilen emsalsiz, na-zirsiz oluşun mimarı olarak Ebul Feth'i bilmek lâzımdır.

FATİH devrindeki 215 camii 24 medresesi, 32 hamamı, 12 hanı, bedestenleri, çarşısı, yeni kurulmuş 200 mahallesiyile, yok-tan meydana gelen onbeş kadar mamüresiyle, Boğaziçi medeni-

yetiyle ve hepsini hüviyetiyle damgalayan zihniyet ve ince zevkiyle şehir böylece çehre de-ğiştirdi. Kostantiniye'den İs-tanbul'a döndü.

Bu gün bu muazzam vakıayı yalnız kâğıd üstünde bilmek mevkiindeyiz. Yani sadece dil ile ikrar ediyoruz. Fakat içimde işlemiş değildir. Henüz o zih-niyeti benimsememiş olduğumuz aşıkârdır. Bu hâdise gönlümüz-de, müfekkiremizde yer tuttu-ğu, yani kalb ile de tasdik et-tiğimiz gün, ancak o gün İstan-bul tekrar ihtida edecektir.

Vedâ

*Yüce Rabbe bin senâ selâm Fahr-ı Cihân'a
Ümid, iman, cehd ile çıkıyoruz meydâna!..
Kur'an başta tâcımız; rehberimiz Habîb'dir,
Seninle "BÜYÜK FETİH" büznillah karâbidir!..
Esecektir dâima iman yüklü o yelin,
Kurutacak kökünü, her soysuzca emelin!..*

*İlim, irfan gücümüz, imânımız, hıznımız,
Senin ile dınecek her acımız, sızımız!
"Lâ taknatû!.." sırrını veren bize sen oldun,
Âlemlerin gönlüne, ümit olup sen doldun!..
Mâteminden sıyrılıp; şu gök-kubbe, şâfak,*

*Evet... bütûn insanlık, hep bahtiyar olacak!..
Nesillerden nesile, senin feyzin akacak,
Sineleri o Nur'un, tutuşturup yakacak!
Taşadığın o mânâ; ne büyüktür ne büyük!
İrfânınla doyan kalp, sinesinde değil yük!
Târihler yeni baştan, yazılacak imanla,
Ürperecek her şuur, o verdiğin iz'anla!..
Şâhibiyiz bu mülkün, dâvâ bizim dâvâmız,
Ülkemizde topyekân; genç, ihtiyar, kadın, kız...
Nusratın bizlere, lûtfedecek Zül-Celâl,
Ebediyen bir daha, sönmeyecek bu Hilâl!..*

*Varlığın mülke neş'e, varlığınma semboldür,
Erecektir seninle, ölmezliğe her ömür!..
Dâim yansın meş'alen, pür-nûr olsun her sine,
Artık sana elvedâ, ey ilâhî hazîne!..*

T. SITKI BALCI

(Konya Y. İslâm Ens. Son Sınıf Öğrencisi)